ABDURRAHİM B. ALİ PRİZRENÎ ve KEVSER SÛRESİ TEFSİRİ

Ali BOLAT[*]

Özet

Bu makalede, Üçüncü Devre Melâmîliğinin önemli simalarından Abdurrahim b. Ali Prizrenî ve Kevser Sûresi Tefsiri incelenmektedir. Burada, öncelikle melâmet ve melâmîlik hakkında kısa bilgi verilmiş, ardından Abdurrahim b. Ali'nin hayatı ve anılan eseri incelendikten sonra eserin neşri yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Abdurrahim b. Ali, Melâmet, Melâmîlik, Vahdet-i Vücûd.

❁❁❁

Abdürrahim B. Ali Prizrenî
And Interpretation of The Chapter of Kevser

Abstract

In this article, one of the outstanding personalities of the Third Period Malâmiyya, Abdurrahim b. Ali Prizrenî and his interpretation of chapter Kevser are analyzed. For this purpose, firstly, a brief information about the malâma and Malâmiyya is given, later, the life and work of Abdürrahhim b. Ali is examined, lastly, his work is translated from Ottoman Language to Turkish.

Key Words: Abdurrahim b. Ali, Malâma (Blame), Malâmiyya (Path of Blame), Unity of Being.

Melâmet ve Melâmîlik

Kınamak ve ayıplamak anlamlarına gelen melâmet,[1] tasavvuf ıstılahı olarak "Yaptığı iyilikleri (gösteriş olur endişesiyle) gizlemek ve kusurlarını (nefsini aşağılamak için) açığa vurmak" şeklinde tanımlanmıştır. Bu anlayış Hamdûn Kassâr'dan (ö. 271/884) itibaren Horasan merkezli tasavvuf anlayışının temel unsuru olmuştur. Ayrıca riyâdan sakınma, şöhretten uzak durma, salih amelleri giz-

---

* Doç. Dr., Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Tasavvuf Anabilim Dalı, abolat55@hotmail.com

1 Halil b. Ahmed el-Ferâhîdî, *Kitabü'l-Ayn*, tah. Mehdî el-Mahzûmî-İbrahim es-Sâmerrâî, Müessesetü'l-Âlemî, Beyrut, 1988, VIII, 343.

leme, dindarlığı izhar eden görünümleri asgariye indirgeme ve sadece nefsinin ayıpları ile meşgul olma gibi kişinin sadece kendi nefsini muhatap alan bu ilkeler[2] tarikatlar üstü bir hüviyetle kabul görmüş ve bir meşreb olarak benimsenmiştir.

Tarikatlar üstü bir mahiyet arz etmesinin yanında melâmet, Harîrîzâde Muhammed Kemaleddin (ö. 1299/1882) tarafından tarihsel gelişimi itibarıyla 3 dönemde ele alınmış olup buna göre 1. Devre, III./IX. asırda Horasan'da ortaya çıkan ve Hamdûn Kassâr'a izafeten anılan Melâmiyye-i Kassâriyye; 2. Devre, IX./XV. asırda Ömer Sikkînî'nin (ö. 880/1475) öncülüğünde teşekkül eden Melâmiyye-i Bayrâmiyye ve 3. Devre, Muhammed Nûru'l-Arabî'ye (ö. 1305/1887) nisbetle Melâmiyye-i Nûriyye olarak adlandırılmıştır.[3] Harirîzade'nin, Nakşibendîliğin Müceddidiyye kolunun bir şubesi olarak takdim ettiği Melâmiyye-i Nûriyye veya Üçüncü Devre Melâmîliği,[4] günümüz melâmîliğinin başladığı devre olup Muhammed Nûru'l-Arabî tarîkatın pîri olarak kabul edilir. Melâmiyye-i Nûriyye daha ziyade İstanbul, Batı Anadolu ve Rumeli'de yayılmış, bu dönem Melâmîliğinde tamamen Muhammed Nûru'l-Arabî'nin fikirleri hakim olmuştur. Böylelikle melâmet düşüncesi tarikatlar üstü bir meşreb olmaktan çıkıp tamamen müstakil bir tarikat halini almış; Usturumca, Selanik, Doyran, Köprülü, Tikveş, İştip, Prizren, İsnefçe, Üsküp, Manastır ve İstanbul'da Melâmî tekkeleri kurulmuştur. Daha ziyade Üsküp ve civarında ikamet eden Muhammed Nûru'l-Arabî, gerek zaman zaman İstanbul'a yaptığı seyahatleri esnasındaki doğrudan temasları, gerekse halifeleri vasıtasıyla dolaylı olarak İstanbul'un bürokrat ve aydın tabakası üzerinde oldukça etkili olmuş ve müntesibleri oldukça çoğalmıştır. Muhammed Nûru'l-Arabî'nin icazet verdiği veya etkilediği önde gelen şahıslar arasında Harîrîzâde, Mirefteli Abdullah Hulusi Efendi (ö. (1302/1884), Abdurrahim Fedâî (ö. 1303/1885), Ali Urfî Efendi (ö. 1305/1887), Faik Mehmed Bey (ö. 1319/1901), İştipli Salih Rıfat (ö. 1326/1908), Ahmed Amiş Efendi (ö. 1338/1920), Bursalı Mehmed Tahir (ö. 1926), Hacı Maksud Efendi (ö. 1347/1929), Babanzade Ahmed Naim (ö. 1934), Ahmed Avni Konuk (ö. 1938), İsmail Saib Sencer (ö. 1940), Balıkesirli Abdülaziz Mecdi Tolun (ö.

2 Ebû Abdurrahman es-Sülemî, "Risâletü'l-Melâmetiyye", haz. Ebü'l-A'lâ Afîfî, *Mecelletü Külliyeti'l-Âdâb*, Kahire, 1942, VI, s. 71.
3 Harîrîzâde Muhammed Kemaleddin, *Tibyânü Vesâili'l-Hakâik fî Beyâni Selâsili't-Tarâik*, Süleymaniye Ktp., İbrahim Efendi, nr. 432, III, vr. 140b-148a.
4 Harîrîzâde, Tibyân, III, vr. 145a.

1941) ve İsmail Fennî Ertuğrul (ö. 1946) gibi meşhur şahsiyetler sayılabilir. Bu durum dikkate alındığında Osmanlı'nın son döneminde Muhammed Nûru'l-Arabî'nin tesiri açık bir şekilde görülmektedir.

Abdurrahim b. Ali Prizrenî, Hayatı ve Eserleri

Bu makalede ele aldığımız Abdurrahim b. Ali Prizrenî, Muhammed Nûru'l-Arabî'nin hem damadı ve hem de önde gelen halifesidir.[5] Babası Ali Bey, Prizren'in ileri gelen varlıklı ailelerinden biridir. Prizren, Katlanova ve Doyran'da çok sayıda mülkü bulunan ailenin tek oğludur. Hayatı hakkında fazla bilgi sahibi olmamamıza karşın Abdurrahim b. Ali'nin iyi bir medrese eğitimi aldığı bilinmektedir. 1271/1855 yılında Muhammed Nûru'l-Arabî Prizren'de camide halka vaaz verirken Abdurrahim b. Ali ondan etkilenmiş ve namazın ardından kendisine intisab etme isteğini iletmiştir. Bu intisâbın ardından Muhammed Nur'un damadı olan Abdurrahim b. Ali'nin bu evlilikten Hakkı, Kemal ve Ali adlı üç oğlu olmuştur. Abdurrahim b. Ali, Üsküp'te tedris ve irşadla meşgul olmuş, buradaki Melâmî tekkesinde baş halîfelik yapmış, ayrıca zâhir ilimlerinde kendisinden tahsil alan talebelere icazet vermiştir.[6]

Muhammed Nûru'l-Arabî ve Melâmîler hakkında davul-zurna ile zikrettikleri iddiasıyla yapılan bir şikayet üzerine Muhammed Nur İstanbul'a davet edilmiş, o da kendisini temsilen Abdurrahim b. Ali'yi göndermiştir. Meclis-i Meşâyih reisinin melâmî sülûkü hakkında soru sorması üzerine Abdurrahim b. Ali "Ednâ sülûkümüz halktan Hakk'a suûd, a'lâ sülûkümüz Hakk'tan halka nüzuldür" diyerek gerekli açıklamalarda bulunduktan sonra Üsküp'e dönmüştür.[7] Akabinde Abdurrahim b. Ali, şeyhi ile çıkmış olduğu hac seyahatinden dönüşünde Süveyş Kanalı'ndan geçerken gemide vefat etmiş (1303/1885), burada Ayn-ı Musa denilen yerde defnedilmiştir.[8]

---

5 Bursalı Mehmed Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, Matbaa-i Âmire, İst. 1333, I, 132-133.

6 Bursalı Mehmed Tahir, *Menâkıb-ı Şeyh Hâce Muhammed Nûru'l-Arabî ve Beyân-ı Melâmet ve Ahvâl-i Melâmiyye*, Külliyât-ı Melâmiyye içinde, İSAM Ktp., nr. 82588/43, s. 475.

7 Abdülbaki Gölpınarlı, *Melâmîlik ve Melâmîler*, Gri yayıncılık (Tıpkıbasım), İst. 1992, s. 305.

8 Bursalı, *Osmanlı Müellifleri*, I, 133; Hüseyin Vassaf, *Sefîne-i Evliyâ*, haz. Mehmet Akkuş-Ali Yılmaz, Kitabevi, İst. 2006, III, 125; Bağdatlı İsmail Paşa, *Hediyyetü'l-Ârifîn Esmâü'l-Müellifîn ve Âsârü'l-Musannifîn*, İst. 1951, I, 566.

Abdurrahim b. Ali'nin vefatının ardından Üsküp Melâmî tekkesinde büyük oğlu Hacı Kemal Efendi şeyh olmuştur. Bilinen halifeleri Abdülahad Efendi (ö. 1332/1913), Hacı Hafız Abdurrauf Efendi (ö. 1340/1921), Cezbedar Yunus Efendi (ö. 1330/1911) ve İsmail Efendi (ö. 1328/1909)'dir.[9] "Fedâî" mahlasıyla yazdığı şiirleri bulunan Abdurrahim b. Ali'nin[10] eserleri şunlardır:

1. Tefsiru Sureti'l-Kevser[11]
2. Kasîde-i Nûniyye[12]
3. Hediyyetü'l-Hacc[13]
4. Manzume-i Vehbiyye[14]
5. Şerh-i Kasîde-i Tâiyye[15]

---

9 Gölpınarlı, *Melâmîlik ve Melâmîler*, s. 309-310.

10 Bağdatlı İsmail Paşa, *Hediyyetü'l-Ârifîn,* I, 566; Bursalı, *Osmanlı Müellifleri*, I, 133. Manzumelerinden biri şu şekildedir:
İnnallahe cemîl yuhibbü'l-cemâl
Kimdir ol kim ola sevmiye cemâl?
Mekteb-i irfâna varmayan a'mâ
Ne bilür kim kimdir meclâ?
Nüsha-i Âdemi eyledi mir'ât
Tecellî eyledi nice zuhûrât
Ol sofo şeytan secde etmedi
Tardoldu ebedî kurba yetmedi
Camii "fe ahbebtü" nice der idi?
Bâde-i aşk ile hem harâb idi
Ol sırr-ı şâbbı ârife sor da bil
Mescudi melâmik hem ol etmiş bil!
İşbu gencin tılsımın bulmak muhâl!
Ey "Fedâî"aşk ile sen buldun cemâl!
Gölpınarlı, *Melâmîlik ve Melâmîler*, s. 309.

11 Abdurrahim b. Ali'nin tek Arapça eseridir. Külliyat-ı Melâmiyye, İSAM Ktp., nr. 82588/47; İBB Atatürk Kitaplığı, Osman Ergin Yazmaları, nr. 901.

12 Külliyat-ı Melâmiyye, İSAM Ktp., nr. 82588/56; Bursalı, *Menâkıb*, s. 475; Vassaf, *Sefîne,* III, 125. Bu eser Muhammediyye tarzında yazılmış olup, yaklaşık bin beyit civarındadır. Bağdatlı İsmail Paşa, *Hediyyetü'l-Ârifîn,* I, 566; Bursalı, *Osmanlı Müellifleri*, I, 132-133; Vassâf, *Sefîne*, III, 125. Bu eser için ayrıca bkz. Mine Şahin, *Abdurrahim Fedâî'nin Kasîde-i Nûniyyesi*, Sakarya Ün. SBE, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya, 2009.

13 Bu eserde haccın menâsikine dair fenâ ve bekâ mertebeleri ekseninde mütalaada bulunur. Bağdatlı İsmail Paşa, *Hediyyetü'l-Ârifîn,* I, 566; Bursalı, *Menâkıb*, s. 475; Vassaf, *Sefîne,* III, 125.

14 Külliyat-ı Melâmiyye, İSAM Ktp., nr. 82588/52; Süleymaniye Ktp., Yazma Bağışlar, nr. 4343; Bağdatlı İsmail Paşa, *Hediyyetü'l-Ârifîn,* I, 566; Bursalı, *Menâkıb*, s. 475; Vassaf, *Sefîne,* III, 125. Eser Hasan Fehmi Kumanlıoğlu tarafından tercüme ve şerhedilerek yayımlanmıştır (İzmir, 2005).

6. Şerh-i Sırr-ı Ene'l-Hak[16]

7. Risale-i İrade-i Cüz'iyye[17]

8. Risale-i Ahval-i Melâmiyye[18]

9. Şerh-i Şâfiyye[19]

10. Merâtibü'l-Vücûd[20]

11. Mecmua-i İlahiyat[21]

Kevser Sûresi Tefsiri

Muhammed Nûru'l-Arabî'nin, hakkında, "Makam-ı Ehadiyyetü'l-Cem'den vârid olmuştur. İzharı caiz değildir. Bulduğunuz yerde yakın yahut da saklayın" dediği nakledilen[22] Tefsîru Sûreti'l-Kevser'in tesbit edebildiğimiz kadarıyla, biri İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı, Osman Ergin Yazmaları Bölümü, nr. 901'de ve diğeri de Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezinde bulunan Külliyât-ı Melâmiyye içinde olmak üzere iki nüshası mevcuttur. Bu nüshalar, müellifin esasen Arapça kaleme aldığı bu eserin tercümesi olup Osman Ergin nüshasının baş tarafında "Meşâyihi Melâmiyyeden Menlik[23] Müftüsü Hacı Mustafa Efendi" tarafından Osmanlı Türkçesine tercüme edildiği kaydı bulunmaktadır. İSAM nüshasında bu bilgiye rastlanmamakla beraber her iki

[15] Bağdatlı İsmail Paşa, *Hediyyetü'l-Ârifîn,* I, 566; Bursalı, *Osmanlı Müellifleri*, I, 133; Vassaf, *Sefîne*, III, 125;; Ömer Rıza Kehhâle, *Mu'cemü'l-Müellifîn*, Daru Ihyâi't-Türâsi'l-Arabî, Beyrut, 1957, V, 208.

[16] Bağdatlı İsmail Paşa, *Hediyyetü'l-Ârifîn,* I, 566; Bursalı, *Osmanlı Müellifleri*, I, 133; Vassaf, *Sefîne* III, 125; Kehhâle, *Mu'cemü'l-Müellifîn*, V, 208. Eser, Burak Anılır tarafından, Mahmut Dipşar'ın şerhiyle birlikte neşr ve tercüme edilmiştir. Risale-i Şerh-i Sırrı Ene'l-Hak, Birdenbire Yayınları, İst. 2011.

[17] Bağdatlı İsmail Paşa, *Hediyyetü'l-Ârifîn,* I, 566; Bursalı, *Menâkıb*, s. 475; Vassaf, *Sefîne,* III, 125; Kehhâle, *Mu'cemü'l-Müellifîn*, V, 208.

[18] Süleymaniye Ktp., Yazma Bağışlar, nr. 4343; Bursalı, *Menâkıb*, s. 475; Vassaf, *Sefîne*, III, 125; Kehhâle, *Mu'cemü'l-Müellifîn*, V, 208. Terceme-i Beyân-ı Hakîkati'l-Melâmiyye adıyla kayıtlı bulunan bu eser için ayrıca bkz. Kevser Sibel Özkan, *Abdurrahim b. Ali el-Melâmî ve Terceme-i Beyân-ı Hakîkati'l-Melâmiyye Adlı Eseri*, Marmara Ün. SBE, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İst. 2003.

[19] Bağdatlı İsmail Paşa, *Hediyyetü'l-Ârifîn,* I, 566; Bursalı, *Osmanlı Müellifleri*, I, 133; Vassaf, *Sefîne,* III, 125; Gölpınarlı, *Melâmîlik ve Melâmîler*, s. 307.

[20] Bağdatlı İsmail Paşa, *Hediyyetü'l-Ârifîn,* I, 566; Bursalı, *Osmanlı Müellifleri*, I, 133; Vassaf, *Sefîne*, III, 125.

[21] Bağdatlı İsmail Paşa, *Hediyyetü'l-Ârifîn,* I, 566; Bursalı, *Osmanlı Müellifleri*, I, 133; Vassaf, *Sefîne,* III, 125.

[22] Gölpınarlı, *Melâmîlik ve Melâmîler*, s. 305.

[23] Selanik'e bağlı bir kaza.

nüsha arasında bir farklılık olmamasına bakılırsa, bu nüshanın Osman Ergin nüshasından daha sonra istinsah edildiği söylenebilir. Eserde, yer yer tercümeden kaynaklandığını düşündüğümüz cümle düşüklükleri bulunmakla birlikte, mefhûmun anlaşılması hasebiyle bunlara müdahale edilme gereği duyulmamıştır.

Müellif, bu hacim olarak küçük risâlesinde Kevser Sûresini Hz. Peygamber'in dilinden yorumlamaktadır. Yukarıda Muhammed Nur'un, "Makam-ı Ehadiyyetü'l-Cem'den vârid olmuştur" sözüyle kastettiği de budur. Zira Muhammed Nûru'l-Arabî, sülûk mertebelerinin nihayetinin bu makam olduğunu ifade eder. O'na göre sâlikin katedebileceği makamlar fenâ-yı ef'âl, fenâ-yı sıfât ve fenâ-yı zât olmak üzere urûc mertebeleri ile cem', hazretü'l-cem' ve cem'ü'l-cem' olmak üzere nüzul mertebeleridir. Ehadiyyetü'l-Cem' ise Hz. Peygamber'in "Benim Allah ile bir vaktim vardır"[24] dediği makamdır. Bu makamın hakikatlerinin anlatılması ve anlaşılması mümkün değildir. Dolayısıyla ifşa edilmesi de mahzurludur.[25]

Abdurrahim b. Ali Prizrenî'nin yorumlarında Muhammed Nûru'l-Arabî'nin tesirini açıkça görülmektedir. Müellif, Kevser Sûresini; vahdeti, vücûd-u Hak; kesreti de Mutlak Zât'ın tecellîlerinden ibaret gören; eşyayı anlık tecellîler ile sürekli yenilenen ve değişen bir oluş ve bozuluş süreci içinde kabul eden; Muhammedî hakikati de evrensel bir bilgi ve varlık ilkesi olarak tesbit eden; bu itibarla ileri derecede bir vahdet-i vücûd ve kendine özgü bir sülûk anlayışı benimseyen Muhammed Nûr'un mezkûr görüşleri ışığında yorumlamıştır.

[24] İsmail b. Muhammed el-Cerrâhî el-Aclûnî, *Keşfü'l-Hafâ ve Müzîlü'l-İlbâs ammâ'ştehera mine'l-Ehâdîsi alâ Elsineti'n-Nâs*, Müessesetü'r-Risâle, 4.baskı, Beyrut, 1985, II, 226-227.

[25] Muhammed Nûru'l-Arabî, Risâle-i Sâlihiyye, Süleymaniye Ktp., Yazma Bağışlar, nr. 2997, s. 233-234; Risâle-i Sülûk-i Hakîkat, Süleymaniye Ktp., Yazma Bağışlar, nr. 2526, vr. 23a-b; Burhânu's-Sâlikîn, Süleymaniye Ktp., Yazma Bağışlar, nr. 2989/14, vr. 93b.

Kibâr-ı Meşâyih-ı Melâmiyye'den Şeyh Abdurrahim Fedâî Hazretlerinin Zamân-ı Ehadiyyette Sûre-i Kevser'i Sûret-i Tefsirleri

Mütercimi: Meşâyihi Melâmiyyeden Menlik Müftüsü Hacı Mustafa Efendi

Bismillahirrahmânirrahîm

/88a/ إِنَّا أَعْطَيْنَاكَ الْكَوْثَرَ:[26] Bunda esrâr-ı şerîfe vardır. Ey Allahım, Sen bizi bu esrârın tahkîkine muvaffak kıl. İbtidâ Hakk celle ve alâ hazretleri sıfat-ı maa'l-gayr ile tabir buyurdu ki "Biz verdik" [ifadesinde] ancak sıfat-ı maa'l-gayr tabiri ve nüktesi sırrında ıtlâk-ı hakikîye işaret vardır. Öyle bir ıtlâk-ı hakikî ki takyîde mukâbil ıtlâkdan ârî, belki takyîd ile zâhir olanın aynı olduğu haldedir. İmdi Ehadiyye-i Zâtiyye gayriyyetden tenzîhiyyetiyle beraber mahcûbun gayrdan nazar ettiği meşhed-i Muhammediyyede aynı şeydir. Gayrın zıddı olan ayn zâtında ayndır, kayd ve takyîdden mukaddesdir.

İmdi, sıfat-ı maa'l-gayr tabiri ehadiyye-i Zâtiyyeyle tabirdir. Ol bir Ehadiyyet-i Zât ki hazarât ve merâtib-i külliyenin aynısıdır ve Hakk celle ve alâ hazretlerinin "innâ" kavl-i celîli mukaddes ve mutlak olan Zât-ı Ehadiyyet ki külliyyât ve cüz'iyyâtdan (?) hazarât-ı cem'iyyetinin aynıdır.

أَعْطَيْنَاكَ : Ya Muhammed, senin ismin ve şahsın ve sûretin ve aynın zâtıyla zâhir oldukda hatta sen ben, ben sen oldum. Kim ki seni gördü /88b/ beni gördü ve her kim ki Muhammed dedi Allah dedi ve kim ki Allah dedi Muhammed dedi. Kim ki seni inkar etti beni inkar etti ve kim ki sana itaat etti bana itaat etti. Tahkîk-i veyl ol kimseye olsun ki beni senin gayrından taleb etti. Hal şu ki ol gayr senin gayrın olmasıyla beraber tekrar Cenâb-ı Allah buyurur: "Veyl ol kimseler üzerine olsun ki benden gayrı olarak seni taleb ve sana muhabbet eder. Ya Muhammed! biz sensiz asla nazar olmayız ve ebeden zâhir olmayız. Yukarıda geçdiği gibi ki benim zâtım olmaksızın sen bulunmaz ve görünmezsin ve sana vuslat olmaz. Sen ezelde zâtımsın, lâ yezâl aynım ve zâtım olduğun gibi. Her ne kadar vasıflarını kemâlât-ı esmâ ve hazarât-ı haysiyyetinle vasfetdilerse [de] senin zât-ı Muhammediyye ve Ahmediyyenin aynıdır. Şunun için, ismim isminle mukârin oldu ve varlıklar senin ism-i Muhammediyyen ve sûret-i Ahmediyyen ki cemî-i âfâk ve enfüsün aynıdır.

[26] "Biz sana Kevser'i verdik"

Ânınla benim aynımı müşâhede ettiler. Ne vakitde ki, "Biz onlara kudretimizin delillerini âfâkta ve enfüste göstereceğiz…"[27] dedim. Yani yakın vakitde zât-ı ehadiyye-i Muhammediyye-i âfâkiyye-i enfüsiyyede onlara göstereceğiz, demekdir. Muhakkak, cemî' zerrât benim aynım olduğu gibi şunun için "innâ" dedim. Ve zâtınla ki senin zâtın benim zâtımdır, ânınla zâhir oldum ki senin tabîat-ı zâtiyye-i ehadiyye-i âfâkiyye-i enfüsiye-i cem'iyyetinle ben zâhir oldum."

Muhakkak sen, âfâk-ı enfüs[te] iki nüsha olduğun gibi eniyyetinde nüshateynsin. Şunun için ben /89a/ sen oldum ve "innâ" ile tabir etdim ve "innâ" dedim. Yani "innâ" aynımın gayrı olmadı. "İnnâ" kavlimizde hakikatte ben "Yâ Muhammed! senin makâm-ı ehadiyye-i zâtî ve ehadiyye-i sıfâtî makâmındır ve şu makâm ol bir makâmdır ki mâfevkinde makâm olmaz." Şundan ötürü أَعْطَيْنَاكَ kavliyle dedim ve tabir etdim. Zira şân benim(dir), benimle senin beyninde beyn yokdur, belki i'tâmız ve ihsânımız ehadiyyet-i zâtiyyeyi i'tâdır. Gayrımız yokdur ki sana benim gayrım dersin ve sen benim gayrım olmadın ki gayrıya ne i'tâ edeyim.[28] "Allah'ın sana bahşettiği lütuf gerçekten çok büyüktür."[29]

[27] Fussilet, 41/53.

[28] Abdurrahim b. Ali'nin bu değerlendirmeleri, onun vahdet-i vücûd düşüncesini benimsediğini ortaya koymaktadır. Onun bu meyanda ortaya koyduğu değerlendirmelerde Muhammed Nûru'l-Arabî'nin tesiri açıktır. Kısaca belirtmek gerekirse, sufiler, Hakk'ın kendisinden kaynaklanan bir istek ile bilinmeye yöneldiğini kabul ederek, sonsuz ve sürekli olan tecellîler yoluyla gerçekleşen taayyünâtı hazarât-ı hams veya merâtibü'l-vücûd adı altında açıklamışlardır. Hakk Teâlâ mutlak zât olması yönüyle her halükarda bu mutlaklığını muhafaza etmekte ve bilinememekte; isim ve sıfatlarıyla meydana gelen sonsuz tecellîler yönüyle ise bilinebilmekte ve tanımlanabilmektedir.

Muhammed Nûru'l-Arabî de varlık mertebelerini Lâ Taayyün, Taayyün-ü Evvel, Taayyün-ü Sânî, Hazretü'ş-Şehâdet ve İnsan-ı Kâmil olmak üzere yaygın tasnifi benimsemiştir. "Balıklar gibi kendini deryadan uzak sanma. Çünkü bir defasında balıklar toplanıp aralarında konuşmuşlar ve demişlerdir ki, "İşitiriz su varmış, bu nasıl bir şeydir?" İçlerinde bunu bilen bulunmayınca, "Bir büyük balık vardır, bilse bilse o bilir, ona gidip soralım" diyerek büyük balığa gidip sordular. O da bunlara cevap olarak, "Sudan başka bir şeyi bana gösterin ki ben de size suyu göstereyim" der. Hakk'ın vücûdundan başka bir şey yoktur ki Hakk'ın vücûdu görülsün." (*Şerh-i Dîvân-ı Niyâzî-i Mısrî*, İstanbul Büyükşehir Belediyesi, Atatürk Kitaplığı, Osman Ergin Yazmaları, nr. 240, vr. 9b) diyen Muhammed Nur, eşyanın gerçekliğini mutlak varlığa nisbetle yok hükmünde görmekte ve kesreti Hakk'ın şuûnâtı olarak değerlendirmektedir. Dolayısıyla ezelde Zât-ı Mutlak'tan başka bir varlık bulunmadığı gibi halen de öyle kabul edilmektedir. Abdurrahim b. Ali'nin bu ifadelerini de bu çerçevede değerlendirmek gerekir.

[29] Nisâ, 4/113.

Şunun için, senin üzerine olan fazl, fazl-ı muhakkakdır. Bu fazileti kimse göremez. Ancak makâm-ı ehadiyyet-i aynın vârisiyyetiyle vâris olan görür ve seni şühûd-i zâtiyye ile müşâhede eder. Şunun için kelime-i tahkîk ile dedim. Muhakkak ve mütehakkak anlaşılan şey üzerine "inne" ile kasd ederim.

الْكَوْثَرَ : Yani sana kevseri verdik. Yani şuûnât-ı zâtiyye ve tecelliyât-ı sıfâtiyye ve esmâiyye ve cemî'u'l-hazarâti'l-kesretiyye ki ferşden arşa kadar ve zerrâtdan külle kadar, noktadan hurûfâta kadar ve hurûfâtdan kelimâta kadar ve kelimâtdan meânîye kadar ve meânîden işârâta kadar ve işârâtdan esrâra kadar ve esrârdan sırr-ı sırra kadar ve sırr-ı sırdan matlûb-u zâtım olan vâhidiyyet ki o da sensin ve senin zâtından ehadiyye-i zâhiriyye-i ayniyyete kadar külliyyen mâ kâne ve mâ yekûn ve öyle ki beyne'l-kâf ve'n-nûndur. Ve ol kavlimle ki, إِنَّمَا أَمْرُهُ إِذَا أَرَادَ شَيْئًا أَنْ يَقُولَ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ [30] /89b/ ile bildirdim. Benim aynım senin aynın, senin aynın ben olduğum halde ne keyfiyetle ebter olursun. Yani muhaldir. Belki ebter ol kimsedir ki seni görmedi ve bulmadı ve gayriyyet zulmetlerinde ve şirkde oldu ve hakîkat-i câmi'anı ki kesretlerin küllüdür, ânı görmedi. Ol bir kesretler ki hicâbât-ı sûriyyeden ibaretdir, bu da hicâbât-ı müşrikîn ve cühelâ[dır]. "Hayır, onlar hesap günü Rablerinin rahmetinden mahrum olacaklardır"[31] nazm-ı celîlin misdâkınca.

فَصَلِّ لِرَبِّكَ nazm-ı celîlinde إِنَّا أَعْطَيْنَاكَ الْكَوْثَرَ ile izah olunan makâm-ı ehadiyyet-i zâtiyye-i Muhammediyyeye işaret vardır ki aleyhissalâtü vesselâm efendimizin Rabbi zât-ı ecell-i a'lâ hazretlerine olan salât ve ittisâli ânınla ittihâdıdır. Yani Yâ Muhammed, sen aynın olduğun vakitde aynım ol ve zâtında beni şuhûd eyle ve sen bende mahv ve fânî ol ki bu halde seni benimle bâkî ve mevcûd ve sıfât-ı kemâliyye-i zâtiyye-i ehadiyyet ile kâdir bulursun. Ve zerrât-ı vücûdunla aynım ol tâ kim benim murâdım senin halkınla zâhir olsun. Muhakkak senin vücûdun benim aynımdır ve zerrât-ı vücûdunu benim aynıma ulaşdır, tâ kim benim kasdımı ve maksûdumu senden ve halk-ı avâlimden bulasın. Şu vuslat senin üzerine fazl-ı azîm olsun, fazlım için salât ve şükür getir.

وَانْحَرْ : Yâ Muhammed! sen Rabbine salât etdiğin gibi ve Rabbinin aynı olduğun gibi enfüs(-ü) âfâk şehirlerini bil ki vücûdunun

[30] "O herhangi bir şeyi yaratmak istediği zaman ona sadece 'Ol' der ve o şey de oluverir." Yasin, 36/82.

[31] Mutaffifîn, 83/15.

bedenini kurbân eyle, tâ ki benim zâtımdan gayrı senin vücûdunda eser kalmasın. Hakîkatde /90a/ senin aynın benim aynım olduğu ve benim gayrımı unutduğun gibi cemî' mükevvenâtı tasadduk eyle. Ol bir ekvân ki mallarının hayırlısıdır. Deve, kabîle-i Arabın hayırlı malı olduğu gibi. Sen benim cûd-u keremimle envâ'-ı tecelliyât ve eltâf-ı kemâlât eyle.

قَالَ رَبُّنَا الَّذِى أَعْطَى كُلَّ شَىْءٍ خَلْقَهُ ثُمَّ هَدَى[32]

dediğim gibi cemî-i zerrât-i âleme cûd-i kerem eyle. Hatta her ne şey ki, sen ânları i'tâ ve ihdâ etdi isen anlar anı bulamazlar. Ol gibilerine ihsân olunan şeylerden senin kurbân ve tasaddukuna sığınanlarını vücûduna ve sırrına vâsıl eyle. Tâ ki ârif olan vârisler görsünler ki Ayn-ı Küll ve Kitâb-ı Mübîn ve Seb'u'l-Mesânî ve'l-Kur'ânu'l-Azîm sensin.

إِنَّ شَانِئَكَ هُوَ الْأَبْتَرُ : Yani kim ki sana ayıb nisbet etmek sadedinde olub ve kadrini ki benim kadrimdir şu sûre-i münîfe-i celîlede fasl ve işâret eyledim, o da senin kadrinden ibaretdir, ânı bilmedi ebter anlardır. Amma şu müşriklerin vücûdu bunlar için vücûd ve netice yokdur. Belki anlarda görünen vücûd hayâl-i mahz, gayr-ı mevcûddur. Bunlar için vücûd bulmak mümkin değildir. Nitekim hâl-i şirk ve vehm gayr-ı mevcûd olduğu gibi ebter bunlardır. Muhakkak ne keyfiyetle sen Yâ Muhammed ebter olursun ki sen benim hayatım ve kayyûmiyyetimle hayy-ı kayyûmsun.

إِنَّا أَعْطَيْنَاكَ الْكَوْثَرَ فَصَلِّ لِرَبِّكَ وَانْحَرْ إِنَّ شَانِئَكَ هُوَ الْأَبْتَرُ [33]

kavlimizden işaretle ehadiyye-i zâtiyye-i Kur'âniyye ile tabir ettiğimiz gibi hayy-ı kayyûmsun.

(Musannıf kendi lisanından diyor ki) 'Îd-i Edhâda[34] benim için Sûre-i /90b/ Kevser tefsirinden makâm-ı ehadiyyet lisanıyla layıh olan budur. Ey benim Allahım, şu makâm ile bizi tahakkuk ettir tâ ki zikrolunan sâhib-i makâmın ve ehl-i beytinin hürmetine Sûre-i Kevser sırrına bizi vâsıl eyle. Velhamdülillahi Rabbilâlemîn.

Târîh-i terceme: 12 Zilhicce 1321 – 16 Şubat 1319 – [30 Ocak 1904]

---

32 "Rabbimiz her varlığa aslî tabiatını vererek yaratan, sonra da ona yaratılış gayesini gösteren Allah'tır."Tâhâ, 20/50.

33 "Biz sana kevseri verdik. Öyleyse sen de Rabbin için namaz kıl ve kurban kes. Şüphesiz ki asıl soyu kesik olan, sana dil uzatandır."

34 Kurban Bayramı.

Kaynakça

el-Aclûnî, İsmail b. Muhammed el-Cerrâhî (ö. 1162/1749), *Keşfü'l-Hafâ ve Müzîlü'l-İlbâs ammâ'ş-tehera mine'l-Ehâdîsi alâ Elsineti'n-Nâs*, I-II, Müessesetü'r-Risâle, 4.baskı, Beyrut, 1985.

Bağdatlı İsmail Paşa (ö. 1920), *Hediyyetü'l-Ârifîn Esmâü'l-Müellifîn ve Âsârü'l-Musannifîn*, I-II, İst. 1951-1955.

Bursalı Mehmed Tahir (ö. 1926), *Menâkıb-ı Şeyh Hâce Muhammed Nûru'l-Arabî ve Beyân-ı Melâmet ve Ahvâl-i Melâmiyye*, Külliyât-ı Melâmiyye içinde, İSAM Ktp., nr. 82588/43, ss. 473-509.

________, *Osmanlı Müellifleri*, I-II, Matbaa-i Âmire, İst. 1333.

el-Ferâhîdî, Halil b. Ahmed (ö. 175/791), *Kitabü'l-Ayn*, I-VIII, tah. Mehdî el-Mahzûmî-İbrahim es-Sâmerrâî, Müessesetü'l-Âlemî, Beyrut, 1988

Gölpınarlı, Abdülbâkî, *Melâmîlik ve Melâmîler*, Gri yayıncılık (Tıpkıbasım), İst. 1992.

Harîrîzâde Muhammed Kemaleddin (ö. 1299/1882), *Tibyânü Vesâili'l-Hakâik fî Beyâni Selâsili't-Tarâik*, I-III, Süleymaniye Ktp., İbrahim Efendi, nr. 430-432.

Hüseyin Vassaf (ö. 1929), *Sefîne-i Evliyâ*, I-V, haz. Mehmet Akkuş-Ali Yılmaz, Kitabevi, İst. 2006.

Kehhâle, Ömer Rıza, *Mu'cemü'l-Müellifîn*, I-XV, Daru Ihyâi't-Türâsi'l-Arabî, Beyrut, 1957.

Muhammed Nûru'l-Arabî (ö. 1305/1887), *Risâle-i Sâlihiyye*, Süleymaniye Ktp., Yazma Bağışlar, nr. 2997.

________, *Risâle-i Sülûk-i Hakîkat*, Süleymaniye Ktp., Yazma Bağışlar, nr. 2526.

________, *Burhânu's-Sâlikîn*, Süleymaniye Ktp., Yazma Bağışlar, nr. 2989/14.

________, *Şerh-i Dîvân-ı Niyâzî-i Mısrî*, İstanbul Büyükşehir Belediyesi, Atatürk Kitaplığı, Osman Ergin Yazmaları, nr. 240

Özkan, Kevser Sibel *Abdurrahim b. Ali el-Melâmî ve Terceme-i Beyân-ı Hakîkati'l-Melâmiyye Adlı Eseri*, Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Marmara Ün. Sos. Bil. Ens., İst. 2003.

es-Sülemî, Ebû Abdurrahman (Ö. 412/1021), "Risâletü'l-Melâmetiyye", haz. Ebü'l-A'lâ Afîfî, *Mecelletü Külliyeti'l-Âdâb*, Kahire, 1942, VI, ss. 47-105.

Şahin, Mine, *Abdurrahim Fedâî'nin Kasîde-i Nûniyyesi*, Sakarya Ün. SBE, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya, 2009.

❁❁❁